

RECITIND PE CIORAN

– în Franța –

Alexandru NICULESCU

1. Despre Emil Cioran – omul, opera – s-a scris și se va scrie încă, mereu. Dar niciodată îndeajuns. Personalitatea sa, contradictorie și în permanentă zbatere, cu greu poate fi cuprinsă în limitele unei abordări critice. Cioran nu este numai un excepțional talent literar, ci și un teoretician lucid al condiției umane în perspectiva istoriei. În plus, un avîntat Icar gata de luptă cu înălțimile de neatins ale cerului pentru a-și făuri „un destin” (termenul aparține lui Nae Ionescu) ca și un inadecvat locuitor în lumi cărora nu le aparținea. Rămas fidel unor trecute realități irecuperabile („figées dans un crépuscule intemporel”), el nu s-a putut integra în realitatea imediat circumstantă. Un fel de a fi prezent – și absent – peste tot și nicăieri. Un „amoureux des patries successives”.

2. Poate că această singulară cale a vieții își are originile în „furia” ce îl cuprinsese în anii tinereții bucureștene. Cea care – dusă pînă la capăt *à sa manière* – l-a făcut pe scriitor să adere la „mișcările” extremei drepte din România și să devină un adept al **violentei** („je ne suis pas pessimiste, mais violent, c'est ce qui rend ma négation vivifiante” (scrisa în 1977, adresîndu-se lui Fernando Savatier; Cioran 1995, p. 1791). Alături de *violență*, apar și termenii *fureur et passion* (*ibid.*) – deplîngîndu-și soarta de a se fi născut într-un „gol istoric” al unui popor care nu a lăsat „dîre de foc” în istorie și nici nu a „spintecat istoria” spre a se afirma. „Ethosul agresiv este un fel de șira spinării a națiunilor” afirmă el în unele articole publicate în culegerea Mariana Vartic – Aurel Sasu 1990. „Tragedia culturilor mici”, „Război și revoluție” etc. sînt concepte ideologice ale tînărului Cioran, în diverse reviste („Vremea”, „Cuvîntul”, în special), dar mai ales în volumul *Schimbarea la față a României* (1936). Pe bună dreptate, Basil Munteanu, în *Panorama de la littérature roumaine* (apărută la Paris, în 1938) îi aprecia „spontaneitatea irațională”, „frenezia și paroxismul” nu fără a-i remarca „reveriile metafizice revoluționare” care, de fapt, erau ale unei generații de tineri „furioși”, „în plină barbarie creatoare”. Nu-i de mirare fascinația pe care o avea asupra lui/lor „căpitanul” Codreanu, „vitalismul” lui Hitler și... revoluționarul Lenin.

„Destinul” lor trecuse prin „baia de foc”, acea „ardere intensă și căldură totală” care fac să „crească flăcări” în toată ființa și o transformă în „fulger și scînteiere” (*Pe culmile disperării*, ed. 1934, p. 70-71). În ultima sa carte românească, scrisă între 1940-1944, *Îndreptar pătimăș*, Cioran își atribuie un *cuget de foc*; cu această „*pară* a sufletului nostru”, „vom da buzna în certitudini”, „pustiind *siguranțele* crude”, „ne vom *năpusti* în adevăruri” și „ne vom *învrăjbi* cu luminile neavenite”. Adică o revoluție contra ordinii moral-sociale, precum precizau Lenin, Hitler și Mussolini! „Focul interior” al lui Cioran ne aduce aminte de Marinetti sau de Maiakovski: Cioran „aruncă” *tunete* spre înălțimi.

3. Numai că limbajul eroic agresiv, revolta anti-establishment nu puteau fi împlinite prin *faptă*. Mesianismul eșua! „Cu rîvnă și amar, cercat-am să culeg roadele cerului și n-am putut” își începe Cioran *Îndreptarul pătimăș*. Și, către sfîrșit, recunoaște: „vina mea: am jefuit realul”.

4. Pe lîngă limbajul violenței, Cioran a adus în filosofie „conceptul” literar al „disperării” existențiale. Ideile scriitorului se adună în jurul unor concepte dincolo de rațiune (paroxisme, angoase metafizice, nebunie, spaima ancestrale) și, mai ales, destrucție generală. „Nimic nu are nicio importanță” scrie el în *Pe culmile disperării* (1934). Se regăsesc în aceste pagini frînturi din gîndirea lui Kirkegaard și, transpuse în termeni psihopatici gravi: sfîrșeala, presentimentul nebuliei, dezintegrarea pe lîngă *melancolie* și *disperare*. O terminologie filosofică liric-psihologică care, cum spune, mai tîrziu, în Franța, l-ar fi condus la „l’écroulement de toutes choses et de toutes vérités”.

În *Cartea amăgirilor*, apărută doi ani mai tîrziu (1936) filosofia lui Cioran prinde contur, elementele se definesc și mai bine. Apar în ea cîteva concepte fundamentale ale filosofiei tînărului (25-26 de ani!) Cioran. Mai întîi, *extazul*. Extazul muzical și, ulterior, *extazul mistic* (în *Lacrimi și sfinți*, 1937). „O presimțire de extaz echivalează o viață” scrie el în *Cartea amăgirilor*. Încearcă deci a da o descriere a stării extatice: „am pierdut substanța minerală, acea împietrire care mă lega de o fatalitate cosmică, pentru a mă avînta în spațiu cu miraje, fără a avea conștiința iluziei lor, și cu visuri, fără să mă doară irealitatea lor” (p. 5).

Alt concept definitoriu al gîndirii lui Cioran este *suferința*, care „schimbă pe om”. Această capacitate de a îndura *dureri*, *tragedii* și *disperări* – „suferințe” care „se întind pe sfera vieții pentru a o întuneca” – înlătură viața intelectuală: un om care suferă „se poate dispensa pe tot restul vieții lui de cărți, de oameni, de idei și de orice gen de informație”. Faptul pur de a descoperi dispune la meditație continuă (*Cartea amăgirilor*, p. 24).

Iată-l astfel pe filosof revoltîndu-se împotriva... gîndirii filosofice! „Ideile n-au salvat și n-au prăbușit pe nimeni.” Ar trebui să avem „mîndria

de a nu mai avea idei” – ci numai *clocot, obsesii și nebunie*. „Suferința face un sfânt” și se opune „indolenței, scepticismului vulgar și moralismului superficial” (p. 25). Soluția „modificării” unui om, unui popor, trece prin suferință și neliniște și se rezolvă prin „teroare fecundă”. De aceea sîntem „siliți” să acceptăm *iraționalitatea vieții* (p. 19). Și tot din aceleași motive, se aruncă, pasionat, *Împotriva oamenilor inteligenți* – fără „neliniști” – pentru a „le releva vidul” interior. Și acestora le face „apologia nebuniei creatoare”, a „neantului” și a extazului – incitîndu-i la „violența necesară a radicalismului”. Pentru că, dacă, așa cum arătam mai sus, „ideile n-au salvat și n-au prăbușit pe nimeni”, tot astfel, „doctrinile nu au vlagă, învățăturile-s stupide, convingerile, ridicule și înfloriturile teoretice, sterpe”. Viața! Viața există în „tăriile sufletului” și „se preschimbă în eu și eu sînt peste tot” (*Îndreptar pătimaș*, p. 19).

5. Egotria violentă se estompează însă atunci cînd Cioran părăsește *Sturm und Drang*-ul pesimist, disperat, din România anilor 1936-1940 și se îndreaptă spre Franța. Titular al unei burse de studiu, în 1937, atribuite de Institutul Francez din București (prin marele prieten al României, Alphonse Dupront) el încearcă să scrie o teză de doctorat la Sorbona (despre Henri Bergson) – ceea ce, curînd, nu l-a mai interesat. A preferat să *cunoască* Franța, mai întîi, viața din Paris și, mai tîrziu, călătorind pe bicicletă, Franța provincială, profundă. Se extaziază în fața inegalabilei perfecțiuni a civilizației rafinate, multisekulare, franceze, dar... nu o dată își recunoaște „nenorocul valah” de a aparține „neamului ursit nesoartei” (*Îndreptar pătimaș*, p. 65). Fiind „pe malurile Senei”, aude „cucuveaua” a cărei „cobe” a cîntat la descălecatul voievozilor săi de departe.

Bineînțeles că, obișnuit cu lumi și mentalități omogene (și, mai sărace, dacă nu mai puțin dezvoltate, precum țara-i nativă), Franța și, în special, Parisul, în prima sa constatare *de visu*, îl... sperie! Ajuns într-o țară mare, liberă, deschisă lumii întregi, Cioran se simte „străin între străini”. Agitația și aglomerația multietnică, multicoloră, printre „studenți români, polonezi, spanioli și chinezi” (probabil și... africani!) îl fac să-i considere (pe ce criterii?) de-a dreptul „umbre de oameni ratați” („toți au chemare pentru ratare”) – după cum scrie în ianuarie 1938, într-un articol din „Cuvîntul” (*Rev.*, p. 181). Parisul îi pare orașul care „n-are cer”! În Paris el remarcă – la începutul prezenței lui acolo – „urîtul parizian” (*Îndrept.*, p. 39): „vremea mucegăită pe case, fațade pe care istoria a presărat funingine”, o „brumă care se prelinge asupra Parisului”, „străzile înguste năpădite de obscuritate” (*ibid.*) – asemenea imagini exterioare, ale unui oarecare privitor neavizat – chiar ignorant al pătinei istorice pe care ar fi putut să o remarce – să fi fost primele impresii ale tînărului bursier la Paris? Cît privește influența pe care ar putea să o aibă capitala Franței

asupra celor ce vin să se perfecționeze adăpîndu-se la sursele culturii franceze, precum el însuși, aceștia nu găsesc decît „cadrul ideal al unei agonii”. Iar cînd „vagabonzii” se întorc în patrie, după un stagiul la Paris, ei sînt „fantomă la limita ratării”. În Paris, Cioran nu mai era „tînăr sub soare”, nici „vrednic de faimă” – ci un „valah”, „care își lua locul alături de ratații, derbedeii și emigrații universului”. Ceea ce se numea, în acele vremi, *la ville lumière* – orașul central al luminilor culturii Europei interbelice, îi apărea acestui nou-venit drept... „bătrîn”: „îl percepeam prin ceea ce-i bătrîn în mine” – scria prin 1937-38 în articole publicate în „Cuvîntul” și „Vremea” – adăugînd: „îl iubeam prin înaderențele noastre”, conștient că „mergeam la fund cu el”.

Ce căuta, atunci, în Franța – chiar dacă nutrit cu literatura marilor literați francezi (Chateaubriand, Voltaire, Madame du Deffand, Chamfort – din sec. XVIII pe care îl consideră „le plus français”) – acest admirator al tinereții agresiv angajate, în căutarea unui „destin”? Aș adăuga, instruit, în „anii treizeci” în avîntate idei extremiste sub oblăduirea lui Nae Ionescu? De bună seamă, cultura franceză îi părea pasionatului iconoclast, „bătrînă”!

6. Un episod, despre care a scris în „Vremea”, în decembrie 1940 – după capitularea Franței, în plină ocupație nazistă, este edificator. În București, sub guvernarea legionară, cu titlul *Parisul provincial*, Cioran descrie un teribil moment istoric: intrarea trupelor Germaniei hitleriste în Paris. Aflat, atunci, în Paris, în preziua invaziei nemțești, el înfățișează cititorilor din România atmosfera apăsătoare din Capitala Franței: „rămăsesem singur cu orașul”; „aproape toată lumea plecase”; „de la Arcul de Triumf pînă la Operă nu am întîlnit țipenie de om”. Și, mai departe: „vedeam istoria, orașul gol făcea vizibil minții un moment universal”. După Cioran, „Parisul a căzut fiindcă era menit căderii. El s-a oferit căderii. Nemții nu au făcut altceva decît să-i grăbească soarta”. Adică, nu Nemții erau „cauza”: ei îndeplineau un act istoric. Să transforme Parisul într-o „provincie a Europei”. Dat fiind că „Francezii au renunțat să apere Parisul” ei „s-au retras din istorie”. „Nemții consacră o stare de fapt” (Vartic-Sassu 1990, p. 193-194). În imaginația sa, distrucția Franței era echivalentă cu „asfințitul unei lumi”, cu „destrămarea Romei antice” – atît de uriaș i se părea spectacolul la care asista. Sub „zvîcnirea teutonă” civilizația Franței dovedea „a nu mai avea necesitate”.

Și încheia: „alții la rînd!” (*ibid.*).

Lăsînd deoparte veleitățile, răzvrătirile teribiliste și instabilitatea tînărului Cioran, nu putem să nu reținem un adevăr: distanța față de realitatea vieții pariziene din jurul lui. Cioran nu remarcă drama Franței crotopite, nici exodul trist, umilitor al Francezilor care se îndreptau spre sudul țării, ca să se ferească din calea urgiei naziste. Nu pare a fi fost atent la ceea ce se petrecea în jurul lui, nu citea ziare, nu asculta emisiunile

celebrului „Radio Paris” aservit ocupației germane și regimului Pétain. Ca să nu mai spunem că ar fi putut lua cunoștință – indirect, de la alți studenți – de apelul Generalului De Gaulle, în numele „Franței libere” (18 iunie 1940). Dar Cioran, absorbit în meandrele *Weltangschauung*-ului său ideologizat, trăia, în afara țării în care se găsea! El nu avea curiozitatea, nici capacitatea de a înțelege realitatea. Franța reală – viitoarea lui patrie – nu îl interesa: se ținea departe de tumultul istoriei. Dar nu cumva admitea el – cel puțin teoretic – chiar și posibilitatea unei victorii definitive a Germaniei hitleriste?

În ziua căderii Parisului, în iunie 1940, atunci când, la București, Eugen Ionescu și alți intelectuali români aveau lacrimi de tristețe în priviri și se adunau în instituțiile franceze din România, Emil Cioran, la Paris fiind, „vedea istoria” într-un „moment universal”. În imensa-i hipertrofie a ego-ului, el nu „adera” la „farmecul Parisului”, la „nihilismul parfumat” al „valorilor de salon” din Franța. Se considera „valah balcanic” (?), chiar „țărăn” într-o lume urbană, în care i se părea că idealurile „s-au volatilizat”¹.

Nu-i suficient de clară poziția ideologică a scriitorului față de valorile eterne, invincibile ale Franței? Să mai adăugăm aici și faptul că, după eliminarea sângeroasă a extremei drepte legionare din politica românească (culminând cu rebeliunea din ianuarie 1941), Cioran este numit – imediat, în martie 1941, „conseiller culturel” la Legația României de pe lângă Guvernul de la Vichy al mareșalului Pétain (o relație diplomatică între două state de obediență nazistă!). Această expatriere oficială l-a salvat de la represaliile generalului Antonescu: în Franța supusă naziștilor, nu-l mai puteau atinge! (De altfel, funcțiunile sale diplomatice au încetat curînd. În 1942, Ministerul român a renunțat la serviciile lui. Și – dacă datele sînt exacte – a numit în locu-i pe Eugen Ionescu²).

Ce perspective pariziene într-o Franță învinsă putea să aibă, la 30 de ani, un tînăr eseist român, îndoctrinat în spiritul extremei drepte germane? Scrierile sale – culese în antologiile *Revelațiile durerii* (ed. Echinocțiu 1990) și *Singurătate și destin* (ed. Humanitas 1991) cuprind publicistica lui Cioran dintre anii 1931-1944 – pot da seamă de gîndirea (și convingerile) autorului, atît din România, cît și din Franța.

¹ Este interesant de confruntat asemenea idei cu ceea ce declara, mai tîrziu, Cioran, într-o scrisoare către fratele său Aurel Cioran: „la Paris trăim într-un coșmar”, dar „on s’attache à un enfer, quand on n’a pas l’espoir d’en sortir”. Pentru ca, doi ani mai tîrziu, să afirme, în altă scrisoare către Esther Seligson „nu aş putea trăi în altă parte”!

² Viitorul dramaturg Eugène Ionesco se afla și el la Paris, în 1938-1939, cu o bursă a Institutului Francez din București. Dar, probabil, evenimentele care au dus la înfrîngerea Franței l-au determinat să se întoarcă în România. În orice caz, în 1940, atunci când Parisul cădea sub ocupație hitleristă, el se găsea în București.

Atitudinea lui Cioran față de țara care-l găzduia, dar care mai ales îi deschidea noi orizonturi de cultură ridică o serie de probleme demne de luat în seamă. Ce gândea scriitorul despre Franța?

Răspunsul este însă parțial. Nu dispunem decât de un text publicat în 2009 în *Editions de l'Herne* (titlu: *L'Herne Cioran*) într-un „cahier” al revistei cu același nume de Laurence Tacou. Textul, scris, probabil, în limba română, poartă datarea 1941 (adăugată pe text, cu creionul) a fost reeditat recent: Cioran, *De la France*, cu ocazia centenarului nașterii scriitorului. Traducerea aparține talentatului Alain Paruit (1939-2010), cel care a transpus în limba franceză o mare parte a literaturii românești contemporane din țară și din exil (o enumerare utilă a traducerilor sale a făcut Florin Manolescu, 2003, s.v. Paruit, p. 557-558). Editoarea îl consideră „un texte clé”. Traducătorul este mai prudent: „la *Décadence* se fera *Décomposition* en un magistral *Précis*” (p. 8). În 1949, când îi apare *Précis de décomposition*, prima operă tradusă în limba franceză, Cioran se schimbă „și vite, și brusquement, qu'on se demande quel mystère peut se cacher derrière la date 1941”. *De la France*, consemnând acest an, este scrierea care situează pe Cioran la începuturile instalării sale (obligate!) în Franța, atunci când încă ecoul României nu se stinsese. *Un livre charnière*; joncțiune legînd trecutul cu prezentul.

Editoarea consideră *De la France* „un livre totalement à part dans l'œuvre de Cioran”, scris într-o tonalitate „qui n'est plus complètement roumain(e), ni encore tout à fait français”. Autorul abia avea 30 de ani, iar conținutul eseului lasă a transpărea „l'histoire personnelle de Cioran” (p. 9).

Mai apare, însă, în text și alt aspect. Ceea ce Alain Paruit numește „un hymne d'amour à la France”. Dar, dacă citim fraza „qu'elle fût grande, la France!” înțelegem mai degrabă un imn pentru Franța care *a fost*. Pentru Cioran, Franța a dat lumii prea mult, într-un timp istoric prea lung, mai mult decât alte țări și alte culturi pentru a mai fi „centrul Europei și gloria universului”. Dacă secole întregi „lumea nu putea respira fără Franța”, pentru că Franța a fost de-a lungul secolelor „au centre de l'histoire, la France était l'histoire” (*Œuvres*, p. 1752), ea „trece acum printr-o oboseală istorică”. Țara „cea mai civilizată” devine, astfel, cea mai vulnerabilă, deci „cea mai uzată”. Valorile ei nu mai aparțin timpului prezent.

Cum putea „iubi” Franța un scriitor căruia civilizația franceză i se pare „essoufflée”, chiar dacă împărtășea cu „melancolică obiectivitate deșertul Franței”?

Și mai mult. Cel care îi opunea (aprobator? admirativ?) „zvîcnirea teutonică” – atunci când armatele hitleriste pătrund, *sub ochii lui*, în Paris?

Dacă ne aplecăm mai mult atenția asupra acestor afirmații, descoperim în fond ideile lui Nae Ionescu (și ale propagandei hitleriste) care considerau Franța și Anglia „națiuni obosite”. O asemenea interpretare

nu pare a fi fost luată în seamă în exegeza operei marelui scriitor. Dar în imaginea Franței „decadente”, „deșertul”, „ruina” etc. – a Franței „bătrâne”, care a fost – se întrevăd, de asemenea, ideile lui Oswald Spengler (1880-1936) din *Untergang des Abendlandes – 1918-1922* care, ulterior, a dat avânt teoriilor lui Hitler despre „plutocrațiile occidentale”, despre „crepusculul Franței” și „retragerea (Franței) din istorie” – și *ipso facto* al extremei drepte filo-germane în Europa.

Nu ar fi fost deloc surprinzător ca un tânăr aderent la aceste idei să-și recunoască „inaderența” și „nefolosința” în Franța, în Paris. Iar pe Cioran, la începutul petrecerii sale acolo, civilizația franceză, pluralistă, plurietică, deschisă către lumea Occidentului (spre deosebire, subliniez, de cea germană, suficientă ei înseși) îl deruta. Franța îi apărea „placée en dehors du possible”, într-un „effondrement” istoric ineluctabil. Franța își pierdea „sufletul”. Iar în fața unei culturi „en décomposition”, „sans âme” se ridicau altele: Rusia („care avea dreptul să privească Franța de sus”!) și Germania („ils ont encore une âme”!). Prezicea Franței un loc secundar în Europa, „provincial”: „la province idéale de l’Europe” (citatele provin din textul *De la France, passim.*).

În 1940-1941, Emil Cioran, departe de a scrie „un hymne à la France” – cum dorea să-l închipuie regretatul Alain Paruit – vehicula ideile inamicilor europeni ai Franței! În condițiile înfrîngerii ei umilitoare, ale tragediei care i se desfășura *de visu*. Dar privirile tânărului filosof erau încetoșate de doctrine extremiste curente.

Niciodată, nicăieri, Cioran nu pare a fi crezut în victoria finală a Franței. Și mai ales în valorile, invincibile, ale libertății și demnității umane, pe care Franța – și aliații ei – le apărau. În locul unei *France éternelle*, Cioran percepe Franța „par tout ce que j’ai de pourri en moi”! Adică, *la France mortelle*.

7. Să examinăm și „les péchés et les mérites de la France” – așa cum le imaginează în *De la France* eminentul nostru scriitor. Mai întâi, „l’ennui de la clarté”, „la fatigue des choses comprises” (p. 11). Tot astfel, ceea ce Francezii numesc *cafard*, adică „l’instant envahi par un vide subit, sans raison”, iar alături de acesta *l’ennui* de a cărui prelungire spirituală în „vidul immanent al ființei lor” – ei nu o au.

În definitiv, „qu’a-t-elle, la France?” Și tot el răspunde, generalizînd: „les plaisirs, l’intelligence, les salons, la raison”. De unde deduce că Franța are „cultura formei” și că acoperă orice izbucnire (*jaillissement*) pasională cu un strat „bien pensé du raffinement”. De aceea, în Franța, „la vie est un jeu”, executat cu măiestrie, o „insouciance sautillante et parfumée” (p. 13). Un popor „du bon goût” (fără un *sens métaphysique*). Și mai departe: „son grand art est dans la grâce de la superficialité” (p. 14).

Înțelegem că, în perspectiva lui Cioran, format în rigoarea „profunzimilor sufletești” din România în tumultul politic, Franța îi pare „un souffle de menuet qui parcourt, doux et lisse, une civilisation heureuse” (p. 22).

8. Mai bizare, în generalitatea unei judecări juvenile grăbite, sînt părerile lui Cioran despre istoria Franței. El recunoaște două momente istorice în care Franța „a atteint la grandeur: à l’époque de la construction des cathédrales et à l’époque de Napoléon”. În afară de aceste evenimente, „la France c’est contentée d’elle-même” – devenind „un pays heureux dans son espace, à la personnalité géographique bien définie” (p. 21). „Qu’elle a été grande, la France!” pare a suspina Cioran, cu gîndul la istoria ei. Dar nici Revoluția din 1789 nu și-a atins țelurile. Din cultul libertății individuale nu a rămas, în forma actuală, crepusculară, decît *l’argent et le plaisir*. Ceea ce nu putea duce decît „à une ruine rapide”.

Tot astfel, în ceea ce privește influența culturală a Franței în lume: numai în sec. XVIII „la France faisait la loi en Europe” (p. 23). Ceea ce a urmat, simbolismul, impresionismul, liberalismul etc. „sont ses derniers contacts vitaux avec le monde” (*ibid.*).

„Înainte de a se scufunda într-o absență fatală”!

Acestea sunt coordonatele în care se înscrie Franța în percepția acestui tînăr bursier, care solicitase a merge la studii doctorale la Paris. Să nu uităm însă că, în timpul guvernării legionarilor (septembrie 1940-ianuarie 1941), Cioran s-a întors în România și a scris într-o publicație din Sibiu un elogiu lui Corneliu Zelea Codreanu – și nu se știe încă dacă a avut și alte activități de același fel. Convingerile lui pro-germane, anti-occidentale (pe care le propovăduia *ex-cathedra* Nae Ionescu) nu l-au împiedicat să își motiveze stagiul în Franța prin teza de doctorat despre H. Bergson. (Cîți intelectuali cunoșteau, atunci, în România că filosoful francez era de origine evreiască? Nu ne îndoim de faptul că Cioran o știa... dar, ca și Nae Ionescu, nu avea idei antisemite.)

În Franța, tînărul își căuta o posibilitate de a se afirma – precum se făcuse cunoscut în țara-i de origine. Dar, următor tot ideologiei extremei drepte (să o numim „naeionesciană”), el vedea în juru-i, în Franța, „deșeurile civilizațiilor” și își căuta o strategie de afirmare. Sîntem în 1940-1941. Iată-i gîndurile: „comment montrer ma force autrement qu’en *résistant* au milieu de leur pourriture?” (p. 65). Altădată, însă, deplîngîndu-și originile „valaho-balcanice” consideră civilizația franceză cu mai mult respect: „venu des contrées primitives, du sous-monde de la Valachie, et arrivé dans une civilisation trop mûre – quelle source de contrastes” (p. 66). Așa cum cu dreptate scrie, el resimte distanțele și devine patetic: „de la bergerie au salon, du pâtre à l’Alcibiade!”. Ce salt uriaș peste istorie – exclamă cu o „fierté périlleuse”.

Este întâia oară când Cioran, evocându-și „les ancêtres” care „se traînaient dans la peine”, recunoaște a nu se găsi într-un loc cultural prielnic: „ne pouvoir vivre que dans le pays où n’importe qui est atteint d’intelligence”, „univers composé d’agoras et de salons”, adică într-un spațiu în care „l’exercice de l’esprit” nu îi dă posibilitatea excelenței, orgoliul lui suferă. Franța era prea mare și prea diversă pentru acest tînăr plin de ambiții. Ca el erau mai mulți! Dar el, un ins „sans passé” intrat într-o lume cu un „passé immense”, venea, „avec le tumulte et une vague nostalgie”, într-o țară „dezgustată în suflet” (dégoûté par l’âme”).

Apărea astfel, pe malurile Senei, un intelectual care își clama – teoretic – deosebirea și opoziția față de „crepusculul” culturilor istorice (al Franței, îndeosebi). El voia a se înscrie în „rezistență”, crezînd că „declinul” se poate salva prin violență și „barbarie vitală”³, precum preconizase în România. Iată-i „programul”: „ce qui est érudition en regard de la *vigueur* de l’esprit, ou *vieillesse* en regard du jaillissement de la *force* – c’est tout ce qu’est la *décadence* au regard du développement ascendant de la *vitalité*” (p. 90). Linia *vigueur* – *force* – *vitalité* se opune celeilalte, *vieillesse* – *décadence*. Să înțelegem oare, în această frază, opoziția culturii germane („vitalité”) față de cea franceză („vieillesse”)? Continuă: „La France n’a plus d’énergie” afirmă el (p. 85). Bineînțeles, în perspectiva a ceea ce cunoaștem astăzi, apare surprinzător faptul că, în 1941, Cioran nu înțelegea (sau ignora) evenimente ce se petreceau în jurul său. „Valahul”, încă străin în lumea în care se găsea, se închidea în studiu, în sine însuși – ca într-un univers propriu. Și totuși! În acei ani de restriște, el auzea, uneori, pe Francezii („moyens”) exclamînd „La France n’existe plus”, „Nous sommes finis”, „Nous n’avons plus d’avenir”, „Nous sommes un pays en décadence” etc. Dar cum interpreta el – cel puțin în scris – asemenea lamentări? Nici mai mult nici mai puțin decît o *confirmare* a opiniilor sale! „Je me suis vauté *avec volupté* dans l’essence d’amertume de la France, je me suis délecté de son manque d’espoir” (p. 69). Putem oare lăsa neremarcate și fără comentariu – așa cum a procedat exegeza cioraniană – asemenea afirmații? În același sens merg și unele judecăți critice, literare. Iată ce credea despre Baudelaire: „Les *Fleurs du mal* – désolation privée d’avenir... Le final baudelairien est la fin d’une culture, le vide de l’âme et des valeurs” (p. 85)!!

Citatele ar putea continua... Dar ne putem întreba de ce asemenea opinii dezolante nu au prea fost remarcate. Criticînd civilizația Franței, într-un moment grav al istoriei ei, Cioran dovedește nu numai faptul că asista la evenimente numai ca... spectator! Și că, din această poziție,

³ Cf. „le *Barbare* s’est réveillé. C’est la seule réponse – et celle de la *vitalité* – aux doutes de la connaissance” (*De la France*, p. 83).

indiferentă, se credea autorizat a face constatări și „preziceri”. Intelectualitatea Franței se dovedise a fi „fără suflet”, *insouciant*, fără proiecte și „fără viitor”. Deci: această „grandeur crépusculaire” nu mai poate fi prezentă în lume! Cioran *dixit!* Veridicitatea „profețiilor” lui nu mai este nevoie să o mai luăm în seamă. Cioran este – și a rămas în toată opera lui – un creator de false adevăruri și de convingătoare afirmații (auto)înșelătoare. Teribilismele lui – fie ele oricât de literare – au fost de multă vreme infirmate de timp și transformate în triste utopii.

9. Avîntatul tînăr își adaugă la un moment dat complexul originilor românești (pardon, „valahe”!). Apartenența lui la un *sous monde* primitiv, „issu de quelque tribu infortunée” ia, treptat, dimensiuni obsesive. În 1949 (*Précis de décomposition*) se consideră, à la française, „un venu d’ailleurs”. Iar mai tîrziu (*tribulation d’un métèque*) își justifică prezența în Franța pentru că „n’ayant eu à aimer chez eux [fiii unui „popor fără destin”], ils placent leur amour ailleurs, dans d’autres contrees” (*Œuvres* 1995, p. 671). Dar unde? „Dans la conscience crepusculaire et lasse des pays pourris de gloire, qui n’ont plus besoin d’avenir” (*Bréviaire des vaincus*). Ceea ce ne-ar putea face să înțelegem că Franța, ca și alte țări „pourris de gloire” sînt „salvarea obligată”, ultimă, a celor ce vor să iasă din „marasmul valah”. Chiar în 1993, cînd apare *Breviarul* (în românește, la București, în franceză, la Paris) se mai găsesc, căutînd atent, unele idei nu prea îndepărtate de ceea ce gîndea el prin 1940-1941.

În expatriere ar fi fost „izgonit” de „vidul și lîncezeala” (*lassitude*) din țara-i de baștină, pe care cei ce erau tineri, „assoiffée d’autres horizons”, în căutarea unui „destin” erau nevoiți să o părăsească. Dar, ajuns în Franța, la Paris, își „justifică” astfel prezența (după 1940-1941, definitivă) în Franța. Acolo își caută posibilitățile de afirmare a unui „destin”.

Iar, pentru a-și face recunoscută valoarea – scrie, cu claritate – trebuie să se înscrie într-o opoziție, rămînînd fidel unor prejudecăți proprii și „surprinzînd” (id est: epatînd). Un fel de teribilism spectacular – prin contradicții și negații...

10. Urmărindu-i afirmații succesive, lamentările variază de la un volum la altul. În *Îndreptar pățimaș* (scris și transcris între 1940-1944; intitulat și *Breviar pățimaș* – devenit în 1993, tradus în franceză, *Bréviaire des vaincus*) este vorba de un *Destin valah* (p. 65-67), de un „neam fără trecut”, al cărui „blestem te urmărește oriîncotro te-ai duce”: „sînt Român prin fondul de autoumilire existent în condiția omului” (p. 66). În 1949, atunci cînd îi apare *Précis de décomposition*, devine „un citoyen du monde” într-un „crépuscule intemporel” „sans certitudes, sans curiosité, sans ardeur” și fără un sens în viață, clachează: „donnez-moi un désir

précis, je renverserai le monde”, subliniind astfel capacitatea de energie nefolosită în țara în care trăia.

Un cercetător mai atent al vieții lui Cioran ar putea descoperi în scrierile din anii 1940-1941 „suferința” principală a scriitorului de curînd instalat în Franța: pierderea orgolioasei singularități de care se bucura în România. Primul impact în Franța! La Paris devenea unul dintre mulți alții ca el, într-o țară a pluralității culturale. O declară el însuși, autocompătîmîndu-se: „ne pouvoir vivre que dans le pays où n’importe qui est atteint d’intelligence!” (*De la France*, p. 66). „Universul” francez „composé d’agoras et de salons, un carrefour d’Hellade et de Paris, le voilà, l’espace absolu de l’exercice de l’esprit” (ibid.). Desigur, în asemenea circumstanțe, „je vois se refléter mon avenir mort”... semnănd „ma fatigue tremblante” (p. 65).

Cioran își „măsura” încă din primii ani ai sosirii în Franța puterile intelectuale în raport cu mediul intelectual autohton.

Dar asemenea reflecții „tremblantes” au și un revers: scriitorul începe să-și dea seama de distanțele culturale dintre țara lui, lăsată, în 1941, definitiv în urmă, și cultura „unui trecut glorios” precum avea Franța. Începe amara obsesie a originilor sale românești umile, în raport cu ceea ce constata acum. „Descendentul Dacilor și al altor populații” devine un „dezdăcînat”. Traseul gândirii și trăirii lui Cioran, în Franța, din anii *Îndreptarului* pînă în cei ai *Breviarului pătimăș* (1993) trebuie examinat – conceptual – cu atenție. Termenii *valah*, *météque*, *malchanceux*, *lassitude*, *vide* etc. au o distribuție literară care necesită clarificări semnificative pentru cei care îi examinează și vor să-i înțeleagă opera. *Affaire à suivre!* Bineînțeles, o analiză (stilistică, semantică) ar avea multe de aflat... (Dar cine, care lingvist s-a avîntat pînă acum într-o asemenea cercetare?)

11. Între timp, au loc evenimente demne de menționat în viața scriitorului nostru. Era, în anii 1950-1970 – ani de glorie – instalat în Paris, devenind treptat un autor apreciat de publicul cititor și de criticii literari ai epocii. Îi apăruseră *Syllogimes de l’amertume* – 1952; *La tentation d’exister* – 1956; *Histoire et Utopie* – 1960; *La Chute dans le Temps* – 1964; *Le Mauvais Demiurge* – 1969, iar *soixante-huit*-arzii, „revoluții” din mai 1968, intelectuali mai ales, arborau pe Pont des Arts slogane cu citate din... Cioran – „filosoful neantului”! Ei bine, aceasta este și perioada de timp în care Cioran declară că se dezice de trecutu-i extremism (pro-)legionar (uitînd, pare-se, și de Nae Ionescu!). Afirmațiile abjurării apar, discret, în 1972, într-un interviu (cu François Bondy) într-un volum de „Convorbiri cu...” (*Gespräche mit...*) – ne informează Florin Manolescu 2003, p. 161. Dar tot *Enciclopedia exilului literar românesc* reține și reacția foștilor comilitoni refugiați în exil. „Stindardul”, publicația filonazistă antonesciană de la München și, îndeosebi, publicația legionară (din Madrid) „Carpații” îi

condamnă, într-o serie de articole, „apostazia” și îi aduc aminte, denunțându-l, de ceea ce făcuse în anii când era de partea extremei drepte românești – chiar în Franța! Florin Manolescu, în același text, aduce precizări importante. „Carpații” dezvăluie faptul – nesurprinzător pentru cine îl cunoscuse bine – că la Paris „în anii ocupației germane Cioran ar fi fost unul dintre propagandiștii cei mai exaltați”. Așa se explică prezența în lucrarea *Codreanu et la Garde de Fer* (autor un anume Paul Guiraud), editată, probabil, în 1940, dar reeditată în 1967, a unei „introduceri” semnate *Les legionnaires de Paris* (cu data 30 Novembre 1940), atribuibile lui Cioran. Adevărate sau nu, atacurile exilaților legionari își au semnificația lor... Și se adaugă biografiei – **nu** autobiografiei! – marelui nostru gânditor. Dar, trebuie să notăm, **nimic** din toate aceste avataruri nu apare în opera lui literar-filosofică! **Unica** mărturie confesională ar putea fi cele câteva cuvinte scrise – în 1990 – când în România apare a doua ediție – autorizată de el – a volumului *Schimbarea la față a României*. Autorul (care negase prin justiție acest drept al editurii L’Herne) solicită „în numele dreptului la căință” să i se permită a revizui textul. Motivul: „nu mă regăsesc în el (= volum), deși îmi pare evidentă prezența isteriei mele de atunci. Am crezut de datoria mea să suprim câteva pagini pretențioase și stupide” (Florin Manolescu 2003, p. 162). Atît să fi rămas din convingerile teribiliste ale tinereții lui Cioran? Să-l credem?

Editorul german (Ferdinand Leopold, *Über Deutschland*, 2011, p. 226) a remarcat, cu perspicacitate, această dublă ipostază care nu ar fi neapărat un act de non-sinceritate sau cinism ipocrit. Și, mai departe, ne asigură editorul: „nici o referință explicită la ideologie, la politica zilnică etc.”. De asemeni, tot editorul consideră că „Cioran este un excentric. El pune în «hintergrund» convingerile sale profunde, nu numai din prevedere și lașitate (Feigheit), ci dintr-o năzuință, declarată, de a le utiliza, mitiza, acoperi”. Pe acestea nu le-a părăsit niciodată! Dar el „se servește de un limbaj poetic filosofic, chiar teologic. Tocmai această formă de limbaj îl face să fie seducător și înșelător – adică foarte periculos” (p. 226).

Această atitudine ambiguă, care l-a condus la aprecieri eronate, contradicții și afirmații absurde – ignorînd realitatea – se schimbă de-a lungul vieții sale în Capitala Franței. Ideile sale devin eseuri filosofice, „în tradiția marilor moraliști francezi”, iar Cioran scrie în maniera stilistilor francezi (ceea ce îi atrage și un „premiu al limbii franceze” acordat unui scriitor străin).

Pesimismul metafizic, cultul neantului existențial, infinita disperare a omului etc. sînt reluate, după 1988, în traduceri franceze, scrieri din anii tinereții sale (*Pe culmile disperării*, *Lacrimi și sfinți*). Evident, Cioran intră în altă ipostază: a unui scriitor clasic, care, încă în viață fiind, își construiește edificiul operei. Este interesant de remarcat că, în același timp

cu el, filosofii existențialiști (Sartre, în primul rând, și Albert Camus) dezbăteau – este drept, mai puțin mistic și tragic, teme foarte asemănătoare. Nu-i semnificativ faptul că Cioran nu-i citează? Să se fi oprit Franța lui Cioran în secolul al XVIII-lea, adică **numai** în trecut? Sau este o formă de egocentrism imunizant față de idei și situații contemporane lui?

12. A avut oare loc – afară de simple declarații – această „transfigurare” a lui Cioran? Reflectă ea, consecvent, adevărul interior, adevărata identitate a scriitorului? Noi, cititorii, avem numai dreptul de a contempla o succesiune declarativă de afirmații autocritice, penitente, invers echivalente cu bravadele din tinerețea-i înfierbântată de năluci extremiste. Dar întrebarea continuă: nu cumva drapează această „căință” o subiacentă intenție de a nu-și pierde valoarea și faima, în fine, recunoscute în Franța, devenite chiar *en vogue*? A fost în stare de schimbări de mască (publică!). De un anume inconștient, abscons cameleonism.

A fost un „aderent” al extremei drepte românești și așa a ajuns la Paris, în anii căderii Parisului și ai Franței, în care el îi profetiza – delirînd – „provincializarea”, „ieșirea din istorie”, „decăderea”. (Conform ideologiei pe care o profesa și propaga în Franța ocupată de naziști!). Era atunci, prin opoziție negativă, un teribilist, „résistant au milieu de la pourriture française” (*De la France*, p. 65). După înfrîngerea nazismului și victoria Franței (după 1945-1946) este evident cuprins de crispate culpe (transformiste) și se adaptează noilor circumstanțe. *Navigare necesse est...* Dar putem crede oare că, în sinea sa, acest pasionat și fidel lui însuși Cioran să se fi putut debarasa de „isteria de atunci” – după cum scria în ediția din 1990 a *Schimbării la față a României?* – când afirmă că a scris cartea cu „pasiune și orgoliu”?

În Franța, aforismele sale moraliste „în tradiția marilor moralști francezi clasici” – cum îl definește Virgil Ierunca – aparțin secolului XVIII și nu ajung în actualitate decît pe calea „disperării” individuale a celui care a suferit „La chute dans le temps” (1964) și trăiește într-un *Ecartelement* (1979). Aceste ultime – pesimiste – idei sînt mărturia gândirii unui om rămas singur. Ceea ce Monica Lovinescu a denumit „semeața singurătate asumată” (o dovadă: ignorarea totală a filosofiei contemporane lui, existențialismul, cum scriam mai sus).

Unde a rămas înverșunarea împotriva a ceea ce numea, în Franța, „la décadence”, „la pourriture”? – din anii începutului? Unde-i în final umilința de a fi „valah”, aparținînd unui „neam fără destin, fără noroc”? Toate aceste imagini se îndepărtează, treptat.

Cioran a rămas întotdeauna ceea ce a fost. Un gînditor al negației – cum îl caracteriza editorul din recenta *Über Deutschland*, Leopold Ferdinand. Să adăugăm: un egocentric căutător de afirmare *contre vents et marées*, abstras din realitatea imediată, supus în schimb pasiunii propriilor

fantasme ideologice și „obsesii”. Ceea ce l-a condus la un „écartelement” permanent între contrarii, la renegări succesive. Dar și la o **reală** disperare filosofică finală!

Să nu uităm însă că, în ciuda adversităților care îl făceau a fi „inaderent” și „nefolositor” în Franța, Cioran a scris o frază elogios sinceră (în ultimii săi ani de viață), un adevărat „hymne d’amour” pentru țara lui de adopție: „*Nous lui avons donné la meilleur part de nos convictions. Quel autre pays aura réuni des hommages et des refus plus flatteurs?... Quelque chose d’elle est passé en nous, quelque chose qui a massacré en nous l’innocence de l’âme*”.

Nu mai este același Cioran, cel care se considera „valah” (chiar balcanic! în accepția uneori peiorativă a termenului, practică în mediul parizian)⁴ intimidat de gloria (trecută) a Franței.

În România, pînă prin 1940-1941, îl domina pesimismul existenței, nefericirea, suferința și, uneori, extazul. Pe malurile Senei l-au copleșit, înțelegînd diferențele, complexe de inferioritate orientală și spaime de marginalizare. Devenise – temporar – *météque* (*Tribulation d’un météque*, în vol. Cioran 1995, p. 1095). Asemenea reacții – *états d’âme* – între lamento și revolte, dispar treptat, atunci cînd scriitorul urcă, în Franța, binemeritate trepte ale faimei literare. Am spune chiar, folosind o idee a sa, că Cioran, scriind *La chute dans le temps* (1964), a preferat să „cadă” el însuși în „timpul” real, să se „schimbe la față”, să-și declare abjurări ale trecutului și să devină, precum bătrînele femeii care intră în călugărie, un filosof „căit” al neantului. Este drept, fără „umilitatea” și „umorul unei autoderiziuni à la française”, așa cum îl caracteriza Alain Bosquet (citată de Florin Manolescu 2003, p. 169).

„De ce să ne atașăm de lume, în timp” – se întreabă mereu marele scriitor.

Iată fraza care ar trebui să domine exegeza vieții și operei lui Emil Cioran.

De aceea credem că exegeza operei sale nu trebuie să caute, secționat, **etapele**, de la „trecutul deocheat” (Marta Petreu) pînă la „filosoful neantului”, nu ideile fragmentate în diversele sale scrieri – ci **continuitatea** gîndirii sale filosofice. Pentru că, precum un rîu de munte, ea este cînd explicită, cînd absconsă. Cioran „în românește” este continuat, prin *Îndreptarul pătimăș* și *De la France* în anii de tranziție 1940-1941 pentru ca, după aceea, în 1948-1949, să scrie în limba franceză, trecînd la un *Cioran autour de soi-même*. O paradigmă lineară, variabilă după

⁴ Populația românească de pe versantul transilvănean al Carpaților meridionali – pe linia Brașov-Făgăraș-Sibiu-Alba Iulia – nu a avut în istorie legătură cu Balcanii (precum cea din Valahia-Muntenia).

împrejurări, instabilă teoretic, spectaculară, care invită mai degrabă la compasiune (literară) decât la credibilitate (filosofică).

Singurătatea lui autistă, măiastră, merită o superioară compasiune comprehensivă.

Cioran a fost filosoful căutător al certitudinilor ideale. Pe care nu le-a găsit niciodată, nicăieri. Chiar rătăcind în neantul existenței. Chiar cu prețul greu al erorii.

Bibliografie

CIORAN, Emil, *Revelațiile durerii*. Eseuri (îngrijitori: Mariana Vartic și Aurel Sasu), Editura Echinocțiu, 1990.

CIORAN, Emil, *Îndreptar pătimăș*, (ed. a doua), București, Editura Humanitas, 1991.

CIORAN, Emil, *Singurătate și destin*. Publicistică 1934-1944 (îngrijit Marin Diaconu), Editura Humanitas, 1991.

CIORAN, Emil, *Cartea amăgirilor*, București, Editura Humanitas, 1991.

CIORAN, Émile, *Œuvres*, Editura Gallimard, 1995.

CIORAN, Émile, *De la France* (direct. Laurence Tacou), L'Herne, 2011.

CIORAN, Emil, *Über Deutschland* (Herausgg. Ferdinand Leopold), Suhrkamp, 2011.

MANOLESCU, Florin, *Enciclopedia exilului literar românesc (1945-1989)*, București, Editura Compania, 2003.

PETREU, Marta, *Despre Lacrimi și sfinți sau cartea misticului refuzat*, în „Apostrof” (Cluj), XXII, 3 (250), 2011, p. 16, 17.